

همپای کودک

دکتر رضا پورحسین

فهرست

۱۱	مقدمه
۱۵	فصل اول: تربیت چیست؟ کودک کیست؟
۱۷	تربیت چیست؟ به کجا ره می سپرد؟
۱۸	کودک کیست؟ کودک چیست؟
۱۹	کودک را بهتر بشناسیم!
۲۰	ما فطری نگریم!
۲۱	پس، مربی کجاست؟
۲۱	رفع نیاز، به هنگام و به اندازه؟
۲۲	ورود به جهان کودک؛ چگونه؟
۲۳	اعتدال در تربیت کودک
۲۴	درباره دنیای کودک، توصیه‌هایی داریم
۲۷	فصل دوم: رشد و صیروت کودک
۲۹	رشد چیست؟
۳۰	قواعد مسیر رشد
۳۲	نردبان رشد، دو طرفه است
۳۳	پله‌های نردبان
۴۰	شاخص‌های رشد
۴۵	فصل سوم: تفکر کودک
۴۷	اندیشه چیست؟ اندیشه‌ورزی کدام است؟
۴۷	تفکر از کجا آغاز می‌شود؟
۵۰	فلسفه برای کودک

۵۲	توان حل مسئله.....
۵۳	مسئله چیست؟.....
۵۴	فرایند حل مسئله.....
۵۸	نتایج دیگر حل مسئله.....
۶۰	شناخت کودک از محیط.....
۶۳	تربیت حواس و تحول ادراکی.....
۶۵	مشاهده کردن.....

فصل چهارم: تربیت دینی

۶۹	الف. تربیت معنوی.....
۷۱	معنویت چیست؟.....
۷۲	سؤال‌های اساسی انسان.....
۷۳	فطرت، مبنای سلامت روان.....
۷۴	آشناسازی کودکان با سرچشمه‌های معنویت.....
۷۴	ب. تربیت رفتار دینی.....
۷۸	تربیت دینی چیست؟.....
۷۸	اهداف تربیت دینی.....
۷۹	الگوسازی.....
۸۰	نمونه رفتار با تداعی خوب.....
۸۲	زمان و مکان در تربیت دینی.....

فصل پنجم: شخصیت و شاکله کودک

۸۷	شخصیت.....
۸۹	شاکله چیست؟.....
۹۰	شاکله‌سازی.....
۹۱	تنظیم انرژی روانی در کودک.....
۹۲	تنظیم انرژی را به کودک خود یاد بدهیم.....
۹۴	شیوه مصرف انرژی روانی.....
۹۶	نظام ارزشی کودک.....
۹۷	نحوه شکل‌گیری نظام ارزشی.....
۹۸	تعارض؛ عامل اغتشاش در نظام ارزشی.....
۹۸	نکاتی برای شکل دادن نظام ارزشی منسجم.....
۱۰۰	عشق و مسئولیت.....
۱۰۱	واقعیت درمانی.....
۱۰۳	

فصل ششم: نیازهای روانی کودک

۱۰۵		برخی نیازهای کودک
۱۰۹		نیاز و محرومیت
۱۰۹		برخی نیازهای کودک
۱۰۹		۱. نیاز به امنیت روانی
۱۱۱		۲. نیاز به جابه‌جایی در فضا (نیاز به جست‌وجوگری)
۱۱۲		۳. نیاز به ارتباط با دیگران
۱۱۳		۴. نیاز کودک به بازی و نماد
۱۱۸		۵. نیاز به حرمت خود
۱۲۱		۶. نیاز به دلبستگی
۱۲۷		۷. نیازهای پنج‌گانه گلاسرو
۱۲۹		ابن سینا و نیازهای کودک
۱۳۱		دستورها برای پرورش خردسالان

فصل هفتم: آماده‌سازی کودک برای جامعه

۱۳۵		۱. ادب‌آموزی
۱۳۸		۲. ادب نظافت
۱۳۹		۳. ادب غذا خوردن
۱۴۰		۴. ادب معاشرت با مردم
۱۴۱		۵. ادب سلام
۱۴۲		۶. ادب حیا و شرم
۱۴۳		۷. ادب حُسن خُلق
۱۴۴		۸. ادب احترام به بزرگ‌تر و معلم
۱۴۷		راه‌های ادب‌آموزی
۱۴۹		۱. ارتباط‌گیری
۱۵۳		۲. رشد اجتماعی
۱۵۵		۳. تعلق اجتماعی
۱۵۸		۴. انضباط‌پذیری
۱۶۰		۵. هنر گوش دادن
۱۶۱		نکات ضروری در گوش کردن
۱۶۳		۶. یادگیری اجتماعی
۱۶۴		مؤلفه‌های یادگیری اجتماعی
۱۶۶		الگوها و منابع یادگیری

۱۶۷	اجتماعی شدن
۱۶۹	۷. خود پنداشت: تصور کودک از خویشتن
۱۷۰	عوامل مؤثر در تحول خودپنداشت
۱۷۴	آگاهی از خویشتن
۱۷۷	فصل هشتم: ایجاد و تقویت رفتار مطلوب: یادگیری ها
۱۷۹	آموزش و یادگیری
۱۸۰	یادگیری و رشد زیستی
۱۸۱	قوانین یادگیری
۱۸۱	شرطی سازی
۱۸۵	نمونه یادگیری رسانه ای
۱۸۷	ذائقه سازی
۱۸۹	ذائقه سازی، یک روش تربیتی
۱۹۴	تعارض در ذائقه ها
۱۹۷	فصل نهم: کودک و خانواده
۱۹۹	خانواده چیست؟
۱۹۹	پویایی گروه
۲۰۰	پیوند عاطفی، گفت و گو
۲۰۱	گوش دادن
۲۰۲	همدلی
۲۰۳	نشانه های همدلی
۲۰۳	انواع همدلی
۲۰۴	اما کودک
۲۰۵	توصیه هایی درباره کودک
۲۰۷	آسیب های خانواده
۲۰۹	کودک سالاری
۲۱۰	مشاهده مشاجره والدین
۲۱۱	سطح صدا
۲۱۳	اغتشاش ذهنی
۲۱۴	دور ساختن کودکان از فضای مشاجره
۲۱۵	فصل دهم: نمونه هایی از روش های تربیتی
۲۱۷	۱. تغافل
۲۲۱	۲. ایجاد وضعیت آرام

مقدمه

کودک، کودک است، مینیاتور بزرگسالی نیست؛ جمله‌ای حکیمانه است که نشان می‌دهد دنیای ذهنی و روانی کودک با دنیای روانی بزرگسال متفاوت است. کودک را نمی‌توان بزرگسالی کوچک‌نما تصور کرد، بلکه دنیای ذهنی و روانی او قواعد خاصی دارد که او را از بزرگسال متمایز می‌کند. عنوان کودک، کودک است، به ظاهر جمله‌ای ساده به نظر می‌آید، اما در خلال بحث‌ها متوجه می‌شویم که این گزاره، دربرگیرنده جهان خاص کودکی است که با جهان ذهنی و روانی بزرگسال تفاوتی عمیق دارد.

وظیفه تعلیم و تربیت، اقتضا می‌کند که مربی وارد جهان کودک شود. اما می‌دانیم که ورود به جهان روانی او، امری ساده نیست. ناچاریم ویژگی‌های روانی کودک را بشناسیم، نیازهای او را بدانیم، سن پدیدآیی ظرفیت‌های مختلف جسمی، شناختی، عاطفی و هیجانی او را بشناسیم؛ و نیز، ضرورت دارد چگونگی حل مسئله، اندیشه‌ورزی، تفکر، هیجان‌خواهی، رفتار نمادین و رمزگونه، تخیل، خیال‌بافی، بازی، و فرایندهای دیگر در کودک را بشناسیم تا بتوانیم به دنیای ذهنی او با هدف تحول و پرورش وارد شویم.

مربیان، والدین و کسانی که به نوعی به تربیت و پرورش کودکان اهتمام دارند، لازم است به ویژگی‌ها و مشخصات دنیای ذهنی و روانی آنان، و سپس به روند پدید آمدن فرایندهای روانی و رفتاری کودکان آگاه شوند. بدون این شناخت، نمی‌توان به تربیت همه‌جانبه کودک همت کرد. لذا بر اساس نظریه‌های روان‌شناسان تحولی، بین شناخت مربی از نیازهای کودک و ساختار ذهنی و روانی وی، و نیز تربیت موفق کودک، همیشه همبستگی مثبت و بالایی وجود داشته است.

از سوی دیگر، این شناخت باید به حدی تعمیق یابد تا حرکت تربیتی با کوشش و خطا مواجه نشود. بسیاری از مشکلاتی که بر اثر تربیت ناقص برای کودک به وجود می‌آید، ناشی از کوشش و خطا و فقدان شناخت کافی مربیان از دنیای روانی و ذهنی کودک است.

اثر حاضر سعی دارد مربیان و والدین گرامی را در حد ممکن با جهان ذهنی و روانی کودک آشنا سازد و بر چگونگی تأثیرگذاری بر او تأکید کند. این کتاب از نوشته‌های گوناگون و پژوهش‌های نویسنده است که حاصل سال‌ها تدریس در زمینه روان‌شناسی کودک و روان‌شناسی رشد در دانشگاه تهران است. کتاب، شامل موضوعات متنوعی است که عموماً توسط مربیان و والدین، سؤال و جست‌وجو می‌شوند. این موضوعات در خلال سخنرانی‌های مؤلف در مراکز آموزشی و تربیتی به صورت سؤال از سوی والدین و مربیان مطرح شده است. لذا این کتاب، گستره وسیعی از موضوعات مورد نیاز تربیتی را مطرح کرده است. تنوع موضوعی کتاب، به گونه‌ای است که می‌تواند سلیق متنوع مربیان و والدین را پوشش دهد.

نکاتی که در این کتاب مطرح شده‌اند دارای پشتوانه علمی‌اند و سعی شده است آموزه‌های آن، مبتنی بر مبانی انسان‌شناسی دینی تبیین شوند. رویکرد کتاب

به مسائل تربیتی، توجه بیشتر به رشد کودک در دنیای ارتباطات و جهان کمی گرایانه دیجیتال و نیز آماده سازی وی برای ورود به زندگی اجتماعی است؛ لذا عمده مطالب، کاربردی و ناظر به شرایط امروز زندگی کودک است. و اگر در فصل های کتاب، گاهی مباحث نظری روان شناختی مطرح می شود، به دلیل بیان چرایی نکته های کاربردی است.

اما زبان کتاب با حفظ محتوای علمی و پژوهشی آن، به گونه ای است که والدین و مربیانی که تحصیلات روان شناسی و علوم تربیتی ندارند، بتوانند از آن استفاده کنند. زبان کتاب، علمی ترویجی و نتیجه سال ها تحقیق و تدریس مؤلف است. به همین دلیل، ارجاع به منبع در متن کتاب، در حد بسیار ضروری، صورت گرفته است. منابع اصلی در پایان کتاب ذکر شده اند.

قصد ما این است که بحث های کتاب، در معرض اندیشه و نقد والدین، مربیان و معلمان و نیز دانشجویان روان شناسی و علوم تربیتی قرار گیرد تا در نوبت های بعدی انتشار توسط دفتر نشر فرهنگ اسلامی، تکمیل گردد و شاید مباحث جدیدتری به آن اضافه شود.

رضا پورحسین

متخصص روان شناسی و عضو هیأت علمی دانشگاه تهران

prhosein@ut.ac.ir